

GEADOpteERDEN AAN HET WOORD: DE PSYCHOSOCIALE IMPACT VAN WANPRAKTIJKEN IN TRANSNATIONALE ADOPTIE

Julia Villanueva O’Driscoll,¹ Yana Jaspers¹ & Niels Vanspauwen*

Over heel de wereld en doorheen de geschiedenis van transnationale adoptie ondervonden eerste ouders, geadopteerden en adoptieouders wanpraktijken. Zo werden in 1975 na de oorlog in Vietnam duizenden Vietnamese kinderen geëvacueerd en zonder toestemming geplaatst in gezinnen over heel de wereld (Fronek, 2007). Dichter bij huis schreef Heynssens (2017) over de adoptie en plaatsing van – naar schatting – 300 kinderen in Belgische gezinnen tijdens de koloniale bezetting van toenmalig Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi. Een groot deel van deze adopties verliep onder druk of valse voorwendse-len. In de afgelopen jaren hebben wanpraktijken en problemen met transnationale adoptie meer publieke en politieke aandacht gekregen dankzij individuele en kleinschalige aantijgingen. Ondanks internationale inspanningen om wanpraktijken te voorkomen, schieten overeenkomsten zoals het HAV tekort om betrokkenen – de eerste ouders, adoptieouders en adoptiekinderen – hiertegen te beschermen (Boéchat & Feuntes, 2012; Rotabi & Gibbons, 2011; Boéchat, 2016). Daarenboven bestaat er geen eenduidige definitie van wat er precies onder wanpraktijken wordt verstaan. Onderzoek naar de psychosociale effecten van wanpraktijken bij transnationale adoptie op de betrokkenen is

¹ VOICe & CRis, Vrije Universiteit Brussel.

een relatief nieuw onderwerp en bijgevolg behoorlijk schaars (Baggis & Pallini, 2020).

Recenter werden verschillende initiatieven genomen om onderzoek te voeren naar wanpraktijken in transnationale adoptie in landen als Nederland (COIA, 2021) en Zwitserland (Conseil fédéral, 2020). Naar aanleiding van meldingen van wanpraktijken bij adoptie uit onder andere Ethiopië in 2019, werd in datzelfde jaar ook in opdracht van de Vlaamse overheid (België) onderzoek gevoerd rond wanpraktijken bij transnationale adoptie door verschillende Vlaamse universiteiten (VUB, UGent en UA), vanuit ethische, historisch-sociale, juridische en psychosociale invalshoeken. De auteurs van dit hoofdstuk werkten vanuit de Vrije Universiteit Brussel mee aan het psychosociale onderzoek. Dit hoofdstuk focust zich op de laatstgenoemde psychosociale gevolgen vanuit het perspectief van geadopteerden en is gebaseerd op eerder werk van Villanueva O’Driscoll et al. (2022). We gaan verder in op de volgende vragen: Welke wanpraktijken ervaren geadopteerden? Wat zijn de psychosociale gevolgen van de ervaren wanpraktijken? Welke noden ervaren deze geadopteerden?

ONDERZOEKSMETHODOLOGIE

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, werd een zelfbeoordelingsvragenlijst verspreid en werden er diepte-interviews afgenomen bij volwassen geadopteerden die wanpraktijken ervaren bij hun transnationale adoptie. Gezien de specifieke organisatie van het adoptieveld in België, kwamen enkel geadopteerden die via het Vlaamse adoptietraject werden geadopteerd in aanmerking voor deze studie. Tussen 2005 en 2020 hield dit 43 % van de Belgische transnationale adopties in (HCCH, 2021; Vlaams Centrum voor Adoptie, 2021). Aangezien er geen bruikbare eenduidige definitie van wanpraktijken bestond, hielden we de beschrijving breed en beschreven we op basis van een literatuurstudie (Vanspauwen et al., 2021) wanpraktijken expliciet als:

Alles wat niet in lijn is met de adoptiewetgeving (bv. fouten, onrecht, onregelmatigheden, ...). Maar ook misbruik, geen hulp krijgen van de bevoegde instanties, geen hulp bij zoektochten, onzorgvuldigheden, praktische problemen, geen origineel dossier, praktische drempels (geboortecertificaat) of andere door de geadopteerde ervaren fouten.

De vragenlijst

De zelfevaluatievragenlijst werd ontwikkeld op basis van bovengenoemde literatuurstudie (Vanspauwen et al., 2021) en het Nederlands onderzoek naar wanpraktijken bij transnationale adoptie (COIA, 2021). Deze werd verder gefinetuned op basis van feedback van zeven geadopteerden en verschillende onderzoekers die vertrouwd waren met het onderwerp. Gedurende een periode van vijf weken (september tot oktober 2020) werden herhaaldelijk participatieoproepen verspreid via sociale media, e-mails binnen de eigen (academische en stakeholder) netwerken en een landelijk dagblad. Respons krijgen bleek echter een uitdaging, mogelijk omdat het een gevoelig onderwerp is, belanghebbenden in het veld zich geviseerd voelden (rekening houdend met beschuldigingen jegens hen in het verleden), geadopteerden zich niet altijd bewust zijn van de wanpraktijken of de betrokkenen liever niet over deze ervaring willen praten. Aangezien het om een zelfevaluatievragenlijst ging, stonden het eigen oordeel, de perceptie, de ervaring en de interpretatie van de respondenten centraal. Na demografische informatie gingen de vragen in op welke wanpraktijken geadopteerden ervaarden, welke gevolgen zij daaruit ondervonden en wat hun verdere noden zijn. 99 respondenten uit 21 geboortelanden vulden de vragenlijst in.² De gemiddelde leeftijd van de deelnemers was 36 jaar (18-68 jaar) en hun gemiddelde adoptieleeftijd was 3 jaar en 8 maanden (0-24 jaar), wat betekent dat de deelnemers tussen 1960 en 2009 zijn geadopteerd. Voor de verdere analyse werden slechts 64 vragenlijsten verder geanalyseerd, gezien de overige respondenten de specifieke vragen over wanpraktijken blanco lieten.

De diepte-interviews

Voor de diepte-interviews rekruteerden we deelnemers door middel van een directe en een sneeuwbalsteekproef. Daarnaast werden deelnemers aan de vragenlijst uitgenodigd om zich aan te melden. In totaal werden twaalf geadopteerden geïnterviewd (één man, elf vrouwen), geadopteerd tussen 1970 en 1997, momenteel tussen de 25 en 50 jaar oud. De landen van herkomst waren India (5), Guatemala (1), China (1), Zuid-Korea (1), Rwanda (1), Colombia (1), Chili (1) en Burundi (1).

2 De respondenten waren afkomstig uit: India (27 %), Rwanda (24 %), Ethiopië (6 %), Guatemala (6 %), Burundi (4 %), Zuid-Korea (4 %), Sri Lanka (4 %), Haïti (3 %), Albanië (2 %), Chili (2 %), DR Congo (2 %), Kazachstan (2 %), Roemenië (2 %), Cambodja (1 %), China (1 %), Colombia (1 %), Indonesië (1 %), Peru (1 %), Filipijnen (1 %), Republiek Korea (1 %) en Vietnam (1 %).

Met als doel om uiteenlopende ervaringen te verzamelen, werd een heterogene groep participanten samengesteld op basis van leeftijd, land van herkomst, adoptieverhaal en ervaren wanpraktijken.

De deelnemers werden uitgenodigd om na te denken over de impact op verschillende domeinen, waaronder hun beleving, relaties, emotioneel welzijn, hoop en verwachtingen voor de toekomst. Om dicht bij de ervaringen van de deelnemers te blijven, gebruikten we een collaboratieve interviewstijl die het gesprek veronderstelt als een ontmoeting waarbij beide sprekers verhalen en ervaringen uitwisselen als een open dialoog (Rapley, 2004).

UITDAGINGEN IN HET ONDERZOEK

De bevindingen van dit onderzoek kunnen worden gezien in het licht van enkele beperkingen. Allereerst hebben we enkel geadopteerden bevroegd die wanpraktijken hadden ervaren en erover wilden praten. Ondanks inspanningen om de vragenlijst breed te verspreiden, was de respons relatief laag, wat aangeeft dat het een uiterst gevoelig onderwerp was voor potentiële deelnemers. Uit ethische overwegingen hebben we alleen deelnemers van achttien jaar en ouder opgenomen. Hierdoor hebben we te maken met retrospectieve gegevens, wat kan leiden tot herinneringsbias of misclassificatiebias. Het begrijpen van de subjectieve ervaringen van de participanten was voor ons een belangrijke methodologische keuze. De manier waarop deelnemers gebeurtenissen herinneren, heeft immers een invloed op hoe ze de gevolgen ervan ervaren in hun huidige leven en vice versa. De bevindingen zeggen enkel iets over geadopteerden die wanpraktijken ervaarden, erover wilden spreken, en dit vanuit de subjectieve ervaring van de participanten. Dit beperkt de generaliseerbaarheid, hetgeen ook niet het doel van dit onderzoek was. Gezien het beperkt budget en de strakke tijdlijn, bleef de onderzoeksfocus gericht op het bespreken van wanpraktijken en niet op de mogelijke positieve aspecten van adoptie die de bevroegden ook kunnen ervaren. Het was dan ook niet de bedoeling om een grootschalig onderzoek te voeren rond adoptie in het algemeen, maar veeleer om heel concreet te begrijpen wat deze wanpraktijken betekenen voor geadopteerden in Vlaanderen. Tot slot gaf het ontbreken van vorige studies over het onderwerp ons weinig achtergrond en kader om ons op te baseren. Tot slot hadden we weinig achtergrondinformatie en kader om op te bouwen vanwege

het gebrek aan eerdere studies over dit onderwerp. In die zin bieden onze bevindingen toekomstig onderzoek iets om op voort te bouwen. Verder moedigen we nadrukkelijk het betrekken van eerste ouders en gemeenschappen alsook adoptieouders in toekomstig onderzoek aan.

BEVINDINGEN

In dit deel brengen we een overzicht van de ervaren wanpraktijken, de psychosociale gevolgen hiervan en de verdere geïdentificeerde noden.

Welke wanpraktijken werden gerapporteerd?

We bevroegen via de vragenlijst de aard van de wanpraktijken in drie periodes: voor, tijdens en na de adoptieprocedure. De vooropgestelde categorieën werden verder aangevuld door de respondenten (cursief in de tabel). Gezien deze laatste categorieën zelf werden aangevuld en oorspronkelijk geen antwoordoptie waren, is het mogelijk dat er meer respondenten dan aangegeven in de tabel hiermee ervaring hadden. Ook in de diepte-interviews gaven participanten uiteenlopende en diverse combinaties van ervaren wanpraktijken aan. Deze werden verder aangevuld in de tabellen.

In de periode voor de adoptieprocedure zien we dat wanpraktijken gaan over kinderhandel (20), gebrek aan bewijs dat de geadopteerde effectief wees was (20), eerste ouders die toestemming gaven onder valse voorwendselen (17), eerste ouders die geen toestemming gaven (11), onder druk werden gezet (9) of werden overtuigd om hun kind op te geven voor adoptie zonder officiële procedure (7). Verder werden er ook fouten in documenten (13) gerapporteerd en ontvoering (9) binnen en buiten de eerste familie. Eén respondent gaf aan in een privéweeshuis te verblijven waar ze niet geadopteerd zou worden, drie andere respondenten wisten zelf niet goed welke fouten zich voordeden. Wanpraktijken leken zich voornamelijk rond de eerste ouders te situeren, die hier op verschillende manieren in de procedure mee te maken kregen.

GERAPPORTEERDE WANPRAKTIJKEN VOOR DE ADOPTIEPROCEDURE	FREQUENTIE O.B.V. VRAGEN- LIJST (N=63)	FREQUENTIE O.B.V. INTERVIEWS (N=12)
Kinderhandel (bv. door weeshuis)	20	
Je werd als wees opgegeven voor adoptie, zonder dat hier bewijs voor was	19	1
Eerste ouders gaven toestemming op ba- sis van valse voorwendselen	17	
Eerste ouders gaven geen schriftelijke toestemming	11	
Fouten in documenten	8	5
Eerste ouders werden onder druk gezet	7	2
Eerste ouders werden overtuigd om jou op te geven voor adoptie, zonder officiële procedure	7	
Ontvoering binnen de biologische familie	6	
Ontvoering buiten de biologische familie	1	2
Niet duidelijk wat fout liep, nog zoekende	2	1
Verbleef in weeshuis niet ter adoptie	1	

TABEL 1: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken voor adoptieprocedure

Een respondent vermeldde hierover:

[Op documenten werd ik] aangegeven als vondeling van in een ongeval overleden onbekende ouders onder [een] andere naam terwijl ik ondertussen mijn geboorteakte en familie terugvond. Dossiers werden gewisseld bij aankomst met een andere geadopteerde die met hetzelfde vliegtuig meekwam om vertraging door fout te vermijden. Geboorteakte in België kon pas na mijn 18 jaar geregulariseerd worden.

Tijdens de adoptieprocedure zelf rapporteerden onze respondenten wanpraktijken die voornamelijk gesitueerd waren rond problematische dossiers en het ontbreken en achterhouden van informatie. Hier werden diverse problemen aangekaart: vage of tegenstrijdige dossiers (36), foutieve informatie in de dossiers (24) en onzorgvuldigheden in de procedure (18). Daarnaast bleek, net zoals vóór de adoptieprocedure, ook tijdens de procedure dat eerste ouders onvoldoende geïnformeerd werden (24). Naast foutieve, tegenstrijdige en onvolledige adoptiedossiers bleek er eveneens sprake te zijn van vervalsing van de geboorteaktes (11) en handtekeningen (5). Verder werden identiteitswissel (8) en valse voorwendselen (6) aangehaald. Ten slotte gaven respondenten

aan dat er onduidelijkheden bestonden over wat er precies is misgelopen (3), dat de eerste ouders niet op de hoogte waren (2), dat ‘adoptieouders niet geschikt waren’ (door mentale/fysieke beperkingen) (1) of dat adoptieouders plots een niet vooraf afgesproken bedrag moesten betalen (4).

GERAPPORTEERDE WANPRAKTIJKEN TIJDENS DE ADOPTIEPROCEDURE	FREQUENTIE O.B.V. VRAGENLIJST (N=61)	FREQUENTIE O.B.V. INTERVIEWS (N=12)
Het adoptiedossier bevatte tegenstrijdigheden, de informatie was vaag of niet specifiek	27	9
Er was sprake van een adoptiedossier, maar deze bevatte foutieve informatie	24	
De eerste ouders werden onvoldoende geïnformeerd over hun rechten, plichten en de procedures	24	
Onzorgvuldigheden in de adoptieprocedure	18	
De geboorteakte werd vervalst (bv. de adoptieouders werden genoteerd als eerste ouders)	11	
Je werd voorgesteld ter adoptie in plaats van een ander kind binnen een lopend dossier (identiteitswissel)	7	1
Valse voorwendselen (bv. aan je eerste ouders werd gezegd dat je overleden was)	6	
Er was geen adoptiedossier	5	2
Vervalsen van handtekening in het kinddossier		5
Niet duidelijk wat mijn verhaal is	2	1
Je werd naar een ander land gestuurd dan volgens de overeenkomst	2	
De eerste ouders waren niet op de hoogte	2	
Adoptieouders waren niet geschikt (mentale en fysieke beperking)	1	
Adoptieouders moesten bedrag betalen dat niet vooraf was afgesproken	1	3

TABEL 2: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken tijdens adoptieprocedure

Na de adoptieprocedure situeerde een groot deel van de wanpraktijken zich rond de adoptiegezinnen, met misbruik binnen het adoptiegezin (24), alsook economische uitbuiting (3) en het achterhouden van informatie (10) door adoptieouders. Verder konden de wanpraktijken geclusterd worden rond de (moeizame) zoektocht naar informatie door de geadopteerden zelf. Hierbij botsten ze op een gebrek aan ondersteuning van (20) of het achterhouden van informatie door adoptieouders (10), een gebrekkige medewerking in het land van herkomst (17), hoge prijzen voor zoektochten naar familie (13) en een moeilijke zoektocht naar informatie (9). Verschillende respondenten (10) gaven aan dat er een gebrek aan ondersteuning (in het kader van wanpraktijken) door adoptiediensten was. Adoptiedossiers (of stukken van adoptiedossiers) zouden in enkele gevallen achtergehouden zijn door individuen of instanties die destijds in de Vlaamse context de adoptie bemiddelden (4).

GERAPPORTEERDE WANPRAKTIJKEN NA DE ADOPTIEPROCEDURE	FREQUENTIE O.B.V. VRAGENLIJST (N=61)	FREQUENTIE O.B.V. INTERVIEWS (N=12)
Er is/was sprake van misbruik binnen het adoptiegezin (fysiek, mentaal of seksueel misbruik, verwaarlozing, ...)	23	1
Adoptieouders ondersteunden de zoektocht naar het gezin van herkomst niet	20	
Centrale autoriteit in geboorteland helpt/hielp niet bij opvragen dossier/zoeken naar eerste ouders	15	2
Hoge prijs voor zoektochten door bv. adoptiediensten	13	
Adoptieouders hadden weet van de wanpraktijken, maar hielden informatie achter	10	
Moeilijke zoektocht naar informatie	6	3
Er is/was sprake van economische uitbuiting binnen het adoptiegezin	3	
Gebrek aan nazorg en ondersteuning door adoptiediensten	2	8
Informatie achtergehouden door bemiddelende instantie/persoon in Vlaanderen	1	3

TABEL 3: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken na adoptieprocedure

Zo stelden enkele geadopteerden:

Ik ben heel mijn opvoeding een slaaf geweest van mijn adoptievader. Adoptiegezin werd niet of te weinig bijgestaan met post-adoptievragen, waardoor herplaatsing de enige uitweg leek.

De home (...) lacht de geadopteerde uit wanneer hij/zij de home om meer info verzoekt. De home in [plaatsnaam] zet de lokale bevolking onder druk om geen enkele info over de roots aan de geadopteerde door te geven en de geadopteerde zeker niet verder te helpen. Het is werkelijk diep triest. Het lijkt alsof iedereen het recht heeft om meer te weten over haar/zijn roots behalve de geadopteerden. Zijn wij minderwaardige mensen voor hen omdat wij geadopteerd zijn? Zij kennen hun roots wel maar gunnen het ons, geadopteerden, niet om meer te leren over onze afkomst/waar we vandaan komen/waar ons leven gestart is. Diep triest vind ik dit.

Welke psychosociale gevolgen werden aangehaald?

Geadopteerden gaven in de vragenlijst aan dat hun emotioneel welbevinden sterk beïnvloed werd door (de ontdekking van) de wanpraktijken. Op een score van 0 (geen invloed) tot 10 (sterke negatieve invloed) gaven respondenten een gemiddelde score van 8,6. Het type emotionele moeilijkheden dat in de vragenlijst werd aangeduid als gevolg van (de ontdekking van) de wanpraktijken, situeerde zich rond identiteitscrisis, hechtingsproblematiek, negatief zelfbeeld, depressieve symptomen, eenzaamheid/isolatie, relationele/sociale problemen, problemen met intieme relaties, stress, angstklachten, posttraumatische stress, gedragsproblemen, zelfmoordgedachten, uitsluiting en burn-out. Veel respondenten deden melding van meervoudige emotionele moeilijkheden, waarmee ze zowel in het verleden als in het heden worstelden.

In de analyse van de diepte-interviews gingen we dieper in op de ervaringen van geadopteerden en maakten we aan de hand van een thematische analyse een onderscheid tussen drie belangrijke psychosociale domeinen: traumagerelateerde problemen, identiteitsontwikkeling en relaties.

Traumagerelateerde problemen betreffen traumatische (emotionele en fysieke) reacties, hechtingsmoeilijkheden, complexe rouw en wat we identificeerden als ongedefinieerd lijden (een gevoel van innerlijke onrust, diverse negatieve emoties en zichzelf niet begrijpen). Geadopteerden brachten deze moeilijkheden in verband met een vroegere

traumatische ervaring, maar evengoed met problemen of situaties later in het leven, in verschillende levensdomeinen en ontwikkelingsgebieden. Zo verklaarden sommige deelnemers hun wantrouwen en angsten uit de kindertijd vanuit de ontdekking van deze wanpraktijken. Een participant gaf aan: 'Nu begrijp ik dat mijn angsten als kind te maken hebben met de gedwongen scheiding van mijn biologische ouders.' Een andere deelnemer getuigde over de emotionele last die ze ervaarde door in een adoptiegezin terecht te komen waar geen ruimte was voor haar adoptie-ervaring en de verlieservaring die daarbij hoorde: 'Ik mocht er nooit verdrietig over zijn. Je wordt geboren en ineens zijn er andere ouders. Ze zijn er altijd, waardoor je niet direct naar je eigen ouders kunt kijken.' Ook in andere interviews kwam naar voren dat het gebrek aan concrete informatie over het gezin van herkomst en de bredere gemeenschap het moeilijk maakte om richting te geven aan hun rouwervaring. Anderen brachten de impact van wanpraktijken bij hun adoptie in verband met ervaren moeilijkheden inzake studies en werk:

Ik bleef maar gas geven en was er niet mee bezig... Tot op een bepaald moment kon ik er niet meer omheen. Ik ben dan tegen de muur gebotst. En heel erg gebotst. Een burn-out op het werk, samen met heel die adoptie, en alles wat daarmee samenhangt... Een klop gekregen.

Terwijl trauma en hechting voor een deel van de deelnemers nuttige kaders bleken om betekenis te geven aan de emotionele strijd en bepaalde relatiepatronen waarmee de geïnterviewde geadopteerden geregeld worden geconfronteerd, spraken verschillende deelnemers net over een gebrek aan (h)erkenning en taal om hun eigen emotionele ervaring te interpreteren. In die zin legden ze uit dat het ontdekken van de wanpraktijken hen hielp om betekenis te geven aan fysieke en emotionele ervaringen.

Naast de moeilijke verwerking van wanpraktijken, verwezen verschillende geïnterviewden naar de verstikkende impact van de dominante narratieven over adoptie in onze samenleving. Discoursen over dankbaarheid overschaduwden vaak de complexe en ambivalente ervaringen waarmee geadopteerden worstelden. Een geadopteerde legde uit:

Ik kreeg te horen van: in plaats van [publiekelijk] te schrijven over je verdriet, wees je ouders dankbaar. Je had je ouders moeten prijzen omdat ze je hadden geadopteerd, want als ze dat niet hadden gedaan, had je niet zo'n [goed] leven gehad.

Het ontbreken – en ervaren belang – van juiste informatie (of toegang daartoe) liep als een rode draad door de gesprekken met diverse participanten en leek samen te hangen met de nood aan constructie en beleving van de eigen identiteit. Zowel het ontdekken van de wanpraktijken als het aanhoudende gebrek aan informatie, of tegenstrijdigheden in beschikbare achtergrondinformatie, werden in verband gebracht met een persistent identiteitsconflict: 'Als je niet weet waar je vandaan komt, weet je ook niet in welke richting je gaat, of wil gaan.' Geadopteerden zagen informatie over de eigen herkomst breder dan biografische gegevens, zo legde een geadopteerde uit:

Wie je bent... Dat is meer dan je genetische en biologische achtergrond. Dat is ook de reden waarom je hier bent, de familie, de cultuur en het land waar je vandaan komt.

Bovendien brachten participanten deze kwesties in verband met de schending van hun recht op identiteit en met het ervaren van menselijke vernedering en sociale onrechtvaardigheid, vooral gezien de menselijke tussenkomst bij wanpraktijken. Zoals een deelnemer uitte:

Je geschiedenis is weggenomen. Dat is puur onrecht. Dat is een universeel mensenrecht.

Verschillende geadopteerden brachten de impact van wanpraktijken op hun leven meermaals in verband met het ontbreken van relaties met de eerste ouders en andere leden van de gemeenschap van herkomst. Een geadopteerde haalde aan:

Als ik de juiste informatie van mijn moeder had gehad, had ik mijn moeder binnen de kortste keren gevonden. Dan had ik in de eerste plaats mijn roots gevonden, mijn biologische ouders en was mijn identiteit niet van mij gestolen (...) Ik denk dat dat mij minder zou hebben geschaad.

Aan de andere kant bracht de analyse de impact van wanpraktijken op relaties binnen en buiten het adoptiegezin aan het licht. Een geadopteerde legde uit:

Mijn vader was erg boos op me toen ik hem vertelde dat de adoptie illegaal was. Hij voelde zich erg schuldig. Hij was boos op mij en ik was boos op hem omdat hij me niet geloofde. Ik moest me er keer op keer over verantwoorden.

Uit verschillende gesprekken bleek de vaststelling van wanpraktijken in het adoptiegezin aanleiding te geven tot een relationeel conflict gekenmerkt door tegenstrijdige emoties en loyaliteitsconflicten. Verschillende geadopteerden beschreven de impact van het gebrek aan correcte informatie over de eigen herkomst als intergenerationeel. Een geadopteerde legde uit:

Ik kan geen foto's van mijn ouders laten zien. Ik wil zo graag tegen mijn jongens zeggen: 'daar heb ik gewoond' of 'daar ben ik opgegroeid'. Maar... ik heb niets. Dat hebben ze mijn kinderen ook afgepakt.

Welke noden werden benoemd?

Ondanks een groot deel van de respondenten in de vragenlijst (43) aangaf reeds hulp te hebben gezocht op psychologisch (32), medisch (11), administratief (10) en juridisch (10) vlak, gaven ze ook onvervulde noden aan. Zo bleek er nog steeds nood te zijn aan herstelacties, erkenning en praktische, juridische en financiële ondersteuning.

BIJKOMENDE ERVAREN NODEN (N=55)	FREQUENTIE
Publieke en/of politieke acties in het kader van herstel	37
Publieke en/of politieke erkenning voor wanpraktijken in het verleden	35
Financiële en/of praktische ondersteuning voor reizen naar het land van herkomst	33
Financiële compensatie voor psychosociale ondersteuning	31
Financiële en/of juridische ondersteuning voor het in orde brengen van officiële documenten	22

TABEL 4: Bijkomende ervaren noden

Hier werd bijkomend aangegeven dat er ook nood is aan praktische hulp bij de zoektocht/het opvragen van een dossier, het onderzoek naar wanpraktijken, de mogelijkheid tot naamswijziging en sensibilisering rond adoptie, of zoals een respondent het benoemt: ‘een antiracisme beleid... We zullen nooit als Belg gezien worden.’

In de interviews werden vijf belangrijke noden geïdentificeerd: inspraak, erkenning, vergoeding, nazorg en sensibilisering. Zo leek inspraak in het herstel centraal te staan. De respondenten gaven de nood aan om inspraak te krijgen in hoe dit herstel eruit zou moeten zien. Erkenning voor de wanpraktijken speelt daarin een belangrijke rol. Hierbij werd gedoeld op de publieke erkenning van de gebeurde wanpraktijken maar ook op een financiële vergoeding. De respondenten gaven aan dat de Vlaamse overheid hier zou kunnen bijdragen door een billijke vergoeding te voorzien voor psychologische hulp, juridische ondersteuning en de praktische zoektocht naar hun herkomstfamilie (bv. reisvergoeding en logistieke ondersteuning). Meer administratieve voorstellen werden ook gedaan, zoals de mogelijkheid tot vergemakkelijking van naamswijziging, het opzetten van diplomatieke samenwerking met herkomstlanden om de zoektocht te faciliteren maar ook het leggen van diplomatieke druk op regeringen en organisaties in de herkomstlanden. Sommige respondenten pleitten voor het uitbouwen van nazorg voor adoptiegezinnen en het verhogen van de kwaliteit van de bestaande nazorg. Ook het verbeteren van de screening van adoptiegezinnen werd vermeld. Op strafrechtelijk gebied werd gedacht aan sancties en geldelijke boetes bij het niet naleven van de adoptiewetgeving. Op maatschappelijk vlak zou er volgens de geadopteerden moeten worden ingezet op sensibilisering rond transnationale adoptie, zowel in de Belgische maatschappij (bv. in de media) als in het land van herkomst. Er waren echter ook stemmen die pleitten voor het stopzetten van transnationale adoptie en de noodzaak om dit te erkennen als kinderhandel.

Een respondent verwoordde het volgende:

Erkennen dat er wanpraktijken gebeurd zijn, en bij welke instanties. Op die manier kan men nagaan welke fouten er precies gebeurd zijn en bij wie. Deze enquête is een eerste stap. Maar er is nog een lange weg te gaan. Ik ben niet tegen adoptie maar ik ben voor transparantie en juiste informatie in de adoptiedossiers. Een financiële bijdrage bij een eventuele zoektocht is een minimum en een lijst van betrouwbare contactpersonen in het land van herkomst zou zeker nuttig kunnen zijn. Zo krijgen geadopteerden het gevoel dat ze ondersteund worden en dat ze niet altijd het slachtoffer moeten zijn van keuzes die anderen voor hen hebben gemaakt in het verleden.

De bevindingen tonen aan dat ‘dé transnationale adoptie’ niet bestaat, en net zozeer hebben alle geadopteerden die wanpraktijken ervaarden hun eigen specifieke noden in hun proces. De noden van geadopteerden zijn niet uniform en moeten dus vooral zorgvuldig en op individueel niveau worden bekeken. Sommige geadopteerden hebben louter nood aan informatie, anderen willen kennismaken met hun eerste ouders en nog anderen willen een echte band met hun eerste ouders opbouwen. Dit toont aan dat flexibiliteit en aandacht voor de individuele noden van groot belang zijn. De noden van de geadopteerden focusten zich onder meer op toegang tot kwaliteitsvolle dossiers en aanvullende informatie, op familiereünie, op ondersteunende diensten en op sociale en politieke erkenning voor wanpraktijken: emotioneel, financieel, praktisch, administratief (bv. visumvereisten) en juridisch, met een specifieke focus op het transculturele karakter van transnationale adoptie. Zowel bij de gevolgen van wanpraktijken als bij de verdere noden bleken wanpraktijken voor onze participanten verweven met transnationale adoptiepraktijken an sich.

Naast inspanningen op individueel niveau gaven geadopteerden ook aan dat er op maatschappelijk niveau inspanningen moeten worden geleverd om het bewustzijn over transnationale adoptie, de inherente risico's van wanpraktijken en de gevolgen daarvan te vergroten, zowel in ontvangende landen (bv. media) als in het land van herkomst. De geadopteerden pleitten voor een erkenning van de praktijken uit het verleden en het heden, evenals hun effecten op de lange termijn, in de richting van een dialoog die gekenmerkt door gemeenschappelijke verwerking en verbinding.

DISCUSSIE

Een verbreding van de definitie van wanpraktijken

De deelnemers aan dit onderzoek meldden een breed scala aan wanpraktijken voor, tijdens en na het adoptieproces. Wanpraktijken in de literatuur (Baden et al., 2013; Baglietto, 2016) verwijzen meestal naar wanpraktijken voorafgaand en tijdens de adoptie, waaronder de ontvoering van kinderen in het kader van (transnationale) adoptie, de financiële uitbuiting van adoptieouders, de abrupte scheiding van de eerste ouders onder dwang of valse voorwendselen, of valse informatie in de dossiers. In de bevraging naar welke wanpraktijken geadopteerden ervaarden, trokken wij deze beschrijving open. Hoewel het in de literatuur niet expliciet als wanpraktijk wordt gedefinieerd, beschouwden bijna alle deelnemers aan ons onderzoek een gebrek aan informatie over iemands herkomst als een onrecht dat hen wordt aangedaan. Een gebrek aan informatie kan de opbouw van een stabiele identiteitsontwikkeling in de weg staan (Colaner, 2014), wat Palacios en Brodzynski (2010) associeerden met de ervaring van emotionele leegte. Door vervalsing en andere wanpraktijken hekelden deelnemers dat het merendeel van hun adoptiedossiers ontbrak of onvolledige, tegenstrijdige en/of onjuiste informatie bevatte, wat op zijn beurt een impact had op hun perceptie van menselijke (on)waardigheid en op hun psychosociaal welzijn (Salvo Agoglia & Alfaro Monsalve, 2019).

Een andere categorie die afwezig lijkt in de beschrijving van wanpraktijken in de literatuur, maar die de deelnemers aan dit onderzoek als wanpraktijken ervaarden, is mishandeling en verwaarlozing in adoptiegezinnen, gekoppeld aan nalatigheid van ondersteuning en nazorg. Vanuit een kinderrechtenperspectief is deze bredere kijk op wanpraktijken in transnationale adoptie noodzakelijk gezien de mogelijke schendingen van verschillende kinderrechten voorgeschreven in het IVRK, zoals het 'recht op behoud van identiteit' (artikel 8). Ook andere rechten met betrekking tot de noodzaak om alle acties te ondernemen in het belang van het kind (artikel 3), geboorteregistratie (artikel 7), staten die de ongeoorloofde overbrenging van kinderen naar het buitenland bestrijden (artikel 11) en bescherming door het adoptieproces (artikel 21) werden geschonden (HCCH, 1993).

Gezien transnationale adoptie in functie van het belang van het kind bestaat, dient het garanderen van zijn rechten en welzijn centraal te

staan waarbij een kwaliteitsvol dossier en een goede nazorg (zowel voor het individueel proces voor geadopteerden als voor het gezinsproces binnen adoptiegezinnen) prioritair zijn. Onze bevindingen pleiten voor meer transparantie, volledige informatie en kwaliteitsvolle ondersteuning voor geadopteerden en hun context, zowel in het land van herkomst als in Vlaanderen.

De dunne grens tussen wanpraktijken en transnationale adoptie

De resultaten geven aan dat wanpraktijken, direct of indirect, resulteerden in met elkaar verweven problemen van traumagerelateerde reacties, hechtingsproblemen, gecompliceerde rouw, vertrouwensproblemen in het vroege en latere leven, identiteitsontwikkelingsproblemen en problemen bij het aangaan en onderhouden van relaties.

Verder vertelden deelnemers ook over ontwikkelingsuitdagingen (bv. identiteitsontwikkeling) die vaak aandacht krijgen in onderzoek naar de impact van adoptie in het algemeen (Juffer et al., 2011). Dit ondersteunt de bevindingen van Lemieux (2016) die stelt dat de aanwezigheid van wanpraktijken een bijkomende uitdaging vormt voor een goede integratie van de adoptie-ervaring in het eigen levensverhaal. Zo illustreren de verhalen van de deelnemers dat de impact bij transnationale adoptie verder gaat dan individuele en gezinsontwrichting (Harrison, 2017) en eveneens gepaard gaat met een gevoel van culturele ontwrichting (Lemieux, 2016; Yngvevesson & Mahoney, 2000; Baden et al., 2012). Naast de biografische herkomst kan de adoptie-identiteit ook worden opgevat als een integratie van verschillende culturen (Carriere & Richardson, 2009; Yngvevesson, 2010). Daarenboven betekent transnationale adoptie dat geadopteerden van kleur vaak opgroeien in een doorgaans witte samenleving, bij gezinnen met weinig ervaring in de omgang met racisme en discriminatie. De nood aan kwaliteitsvolle ondersteuning en nazorg, met aandacht voor bovenstaande uitdaging (Berbery & O'Brien, 2011), ongeacht bewezen wanpraktijken, lijkt hier cruciaal.

De noden die de deelnemers aangaven, situeren zich zowel op een meer individueel (bv. toegang tot kwaliteitsvolle dossiers en gezinshereniging) als op maatschappelijk vlak (o.a. ondersteunende diensten, maatschappelijke en politieke erkenning). Bovenstaande aspecten, zowel inherent aan transnationale adoptie als specifiek in het geval van wanpraktijken, pleiten voor de noodzaak van adoptiegevoelige

ondersteuningsdiensten. Bovendien kan de uitbouw van een breder (en gesubsidieerd) netwerk van reeds bestaande informele kleinschalige zelfhulpinitiatieven zinvol zijn, niet alleen om het draagvlak te verbreden maar ook om erkenning te bieden. En hoewel de persoonlijke behoeften van individueel geadopteerden kunnen verschillen, gaven deelnemers aan grotendeels op zichzelf te zijn aangewezen bij het vervullen van deze behoeften, waarbij ze een gebrek aan een bredere maatschappelijke betrokkenheid aan de kaak stelden, dit in scherp contrast tot de adoptie zelf waarbij een 'transactie' met meerdere (transnationale) partners plaatsvindt.

Individuele en maatschappelijke erkenning

In de westerse samenleving wordt adoptie doorgaans benaderd als een positieve maatregel gericht op het redden en beschermen van kinderen (Patton-Imani, 2012). De dominantie van dit discours lijkt de aanwezigheid en erkenning van wanpraktijken bij transnationale adoptie te minimaliseren en te onderdrukken (San Román & Rotabi, 2019). Onze studie constateert dat de aanwezigheid van wanpraktijken en de manier waarop wanpraktijken worden ervaren deze heersende kaders en narratieven van transnationale adoptie uitdagen. Zoals aangehaald, kan het ontbreken van erkenning voor het bestaan van wanpraktijken een negatieve invloed hebben op het adoptieproces van geadopteerden en hun families, en aanleiding geven tot zowel psychosociale moeilijkheden als relationele conflicten.

De verhalen in ons onderzoek getuigen van een samenleving die de geleefde realiteit van geadopteerden keer op keer in vraag stelt en miskent. Salvo Agoglia en Alfaro Monsalve (2019) wijzen in diezelfde context op het ontstaan van publieke taboes door middel van politieke en maatschappelijke ontkenning. De interviews duiden op het belang van transparantie over de eigen herkomst om taal te geven aan het eigen verhaal en de diverse emotionele en sociale problemen die hiermee in verband worden gebracht. Reynolds (2020) benadrukt de noodzaak om individueel lijden te plaatsen binnen een ruimere sociopolitieke context om aandachtig te blijven voor de individualisatie van pijn in het kader van structurele onderdrukking (waaronder de impact van taboes en stigma's). Bredere maatschappelijke sensibilisering zou ruimte geven aan een denkkader waarin de complexiteit van onderling gerelateerde effecten van transnationale adoptie draagvlak krijgt.

CONCLUSIE

Dit hoofdstuk bracht een overzicht van ervaringen van geadopteerden omtrent de psychosociale impact van wanpraktijken in transnationale adoptie. Het onderzoek wees uit dat dit een beladen thema is, waarbij enkel participanten die wanpraktijken ervaarden en hierover wilden en konden praten werden betrokken. De bevindingen verruimen de kijk op wanpraktijken. Participanten haalden een breed scala aan schendingen van kinder- en mensenrechten aan, van meer gekende overtredingen, zoals ontvoering, tot gebrek aan informatie over hun herkomst, misbruik in adoptiegezinnen en het bijhorend gebrek aan nazorg. Geadopteerden gaven aan te worstelen met veelvuldige problemen betreffende hun emotioneel welbevinden zoals onder andere hun identiteitszoektocht, bestaansrecht, gevoelens van verwerping, van nooit goed genoeg te zijn, en hun gebrek aan zelfwaarde. Transnationale adoptie an sich houdt in dat kinderen geconfronteerd worden (zonder medezeggenschap) met uitdagingen als ontworteling: uit hun gezin, familie, gemeenschap, gewoonten, land, cultuur (Davies, 2011).

Hoewel ons onderzoek wanpraktijken als specifieke focus had, brachten de vragenlijsten en verschillende gesprekken aan het licht dat bepaalde problemen en verbonden discussies inherent zijn aan transnationale adoptie. In het geval van (ervaren) wanpraktijken komen daar nog schendingen van hun rechten en vele onbeantwoorde vragen bovenop. Hoewel soms decennia oud, 'verjaren' zulke schendingen niet. Wanpraktijken uit het verleden kunnen langdurige gevolgen hebben. Het is niet omdat er intussen wetswijzigingen zijn gebeurd, dat de langetermijnimpact van wanpraktijken uit het verleden hiermee verholpen zijn. Integendeel, ons onderzoek toont aan dat de impact van ervaren wanpraktijken ontzettend groot en langdurig is, doorheen verschillende levensfasen tot ver in de volwassenheid. De noden van geadopteerden liggen op psychosociaal, financieel, praktisch, administratief en juridisch vlak: niet alleen toegang tot kwaliteitsvolle dossiers en aanvullende informatie, familiereünie en emotionele ondersteuning, maar ook sensibilisering en sociale en politieke erkenning zijn van groot belang. Zowel bij de gevolgen van wanpraktijken als bij de verdere noden blijken wanpraktijken verweven met transnationale adoptiepraktijken an sich.

Naast inspanningen op individueel niveau pleiten participanten voor meer inzet op maatschappelijk niveau om het bewustzijn te vergroten

over transnationale adoptie, de inherente risico's van wanpraktijken en de gevolgen daarvan. Bovengenoemd gebrek aan aandacht voor de complexiteit aan dynamieken van transnationale adoptie voedt de tendens om wanpraktijken te minimaliseren, om ze te presenteren als uitzonderlijk of als verwaarloosbaar in verhouding tot het grotere goed dat transnationale adoptie beoogt (Smolin, 2006). Zelfs als het bestaan van wanpraktijken wordt erkend, worden ze nog steeds afgeschilderd als 'nevenschade', als jammerlijke uitzonderingen die te verwaarlozen zijn in verhouding tot de humanitaire doelen van het adoptiesysteem. Ook bij de presentatie van de resultaten uit dit onderzoek kwam kritiek dat dit onderzoek niet generaliseerbaar en dus niet relevant zou zijn (o.a. parlementaire hoorzitting Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding, 21 september 2021). Wanpraktijken die onderbelicht of niet erkend worden, versterken nog meer het onrecht dat geadopteerden (en mogelijke andere betrokkenen) is aangedaan waardoor hun ervaren noden onbeantwoord blijven. Deze neiging om te ontkennen dreigt een groot obstakel te worden bij het effectief bannen van wanpraktijken en draagt bij tot het ervaren leed op microniveau. Het is belangrijk dat systemische 'onjuistheden' worden erkend, zodat de nodige maatregelen kunnen worden genomen om ze effectief te elimineren en in belang van het kind te kunnen handelen (Cantwell, 2017; Smolin, 2006).